

Список використаної літератури

1. *Besser(e)* Buchhändler und Medienkaufleute ausbilden für Dummies / Börseverein des Dt. Buchhandels; Hrsg. v. A. Iser, M. Kolb, N. Schönewolf u.a. — Weinheim: Wiley-VCN Verl. GmbH & Co, 2016. — 76 S.: Zeichn. — (Lernen leichter gemacht).
2. *Böttger K-P.* Basiskennntnis Bibliothek: Eine Fachkunde für Fachangestellte für Medien- und Informationsdienste — Fachrichtung Bibliothek / K.-P. Böttger. — 4., völl. neubearb. Aufl. — Bad Honnef: Bock+Herchen, 2009. — 312 S.: Tab., Zeichn., Abb.
3. *Gantert K.* Bibliothekarisches Grundwissen / K. Gantert, R. Hacker; Vorw. v. K. Gantert. — 8., vollst. neu bearb. u. erweít. Aufl. — München: Saur, 2008. — 414 S.: Abb.
4. *Michael E.* Bibliotheken und Archive / E. Michael // Handbuch Literaturwissenschaft: In 3 Bd.: Bd. 3. Institutionen und Praxisfelder / Hrsg. v. Th. Anz. — Stuttgart; Weimar: Metzler, 2007. — S. 250—256.
5. *Portale zu Vergangenheit und Zukunft* — Bibliotheken in Deutschland/ Im Auftr. von BID hrsg. v. J. Seefeldt u. L. Syré; Vorw. v. Cl. Lux. — 4., aktualis. u. überarb. Aufl. — Hildesheim; Zürich; New York: Georg Olms Verl., 2011. — 128 S.: zahlr. farb. Abb., Tab., Zeichn. — (Bibliothek & Information in Deutschland).
6. *Seefeldt Jü.* Portale zur Vergangenheit und Zukunft: Bibliotheken in Deutschland / Jü Seefeldt, L. Syré // Bibliotheks- und Information Deutschland e.V; Vorw. v. H.-Jü. Lorenzen. — 7., überarb. u. erweít. Aufl. — Hildesheim u.a.: Georg Olms Verl., 2017. — 176 S.: zahlr. farb. Abb., Phot., Tab.
7. *Söllner K.* Qualifikationswege und Berufsfelder in Bibliotheken / K. Söllner // Praxishandbuch Bibliotheksmanagement: In 2 Bd.: Bd. 2/ Hrsg. v. R. Griebel u.a.; Red. E. Franz. — Berlin u.a.: de Gruyter, 2015. — S. 875—897.
8. *Umlauf K.* Bibliothekar / K. Umlauf // Lexikon der Medien- und Buchwissenschaft: analog / digital: In 3 Teilbd.: Teilbd. 1. A — F / Hrsg. u. Vorbem. v. Th. Keiderling. — Stuttgart: Hiersemann, 2016. — (Bibliothek des Buchwesens; Bd. 26: Teilbd. 1). — S. 80.
9. *Umlauf K.* Ausbildung in Informationsberufen / K. Umlauf // Lexikon der Bibliotheks- und Informationswissenschaft: In 2 Bd.: Bd. 1. A — J / Hrsg. u. Red. v. K. Umlauf u. St. Gradmann. — Stuttgart: Hiersemann, 2011. — (Bibliothek des Buchwesens; Bd. 26: Teilbd. 1). — S. 38—39.

Исследование имеет междисциплинарный характер и проведено на стыке теории и истории библиотечного образования, профессиологии и педагогики. Объектом изучения является процесс зарождения и дальнейшего развития системы библиотечного образования в Германии, начиная с XIX в. и до настоящего времени, когда в условиях интенсивного развития системы образования внедряется новая система квалификаций. Приведены результаты исследований в сфере типологии кадров, их профессиональных качеств и проблем интеграции на рынке труда.

An article hat across-cutting nature and was written at the junction of library education, her theory and history, of profession and pedagogics. An object of study are an origin and a podbash of system of the library education in Germany, from the days of empire to the modern times, when a new levels of the qualifications are under the condition of intensiv development of the education adoptived. In the article were brought the results of the researches of a personnel, hisdemand and integration at the labour market and the professional tasks too.

Надійшла до редакції 5 червня 2018 року

УДК 028-052((1-87)=161.2

Наталія Солонська,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу зарубіжної україніки НБУВ

Канадський українець "серед книжок" у контексті українського зарубіжного читачезнавства

Уперше у вітчизняній науці порушено проблему українського зарубіжного читачезнавства, в межах якого має досліджуватися читач-іммігрант (адресат), що черпає інформацію з книжок і періодичних видань, преси незалежно від джерела одержання видавничої продукції (бібліотека чи позабібліотечні інституції). Акцентовано на потребі розроблення міждисциплінарного статусу зазначеного наукового напрямку, його методики; вивчення читачької аудиторії іммігрантського середовища тощо.

Ключові слова: читач-іммігрант, українське зарубіжне читачезнавство, "горизонт очікування", "рецептивна бібліографія".

Читача як особу, котра звертається для одержання інформації до книжок і періодичних видань; його духовні та інтелектуальні потреби як члена соціуму; характеристику індивіда в контексті конкретної історичної епохи та країни; шляхи й можливості формування лектури публіки; вплив на ці чинники й процеси працівників інформаційно-книжкової сфери (науковців, письменників, книговидавців, журналістів, редакторів, бібліотекарів та ін.) вивчають фахівці низки гуманітарних наук, зокрема суспільствознавства, соціології, психології й традиційно — таких спеціальних історичних дисциплін, як книгознавство та бібліотекознавство [1—3].

Сьогодні наявні численні публікації з проблем бібліотечного читачезнавства, проведено сотні конференцій, книговидавців, журналістів, редакторів, бібліотекарів та ін.) вивчають фахівці низки гуманітарних наук, зокрема суспільствознавства, соціології, психології й традиційно — таких спеціальних історичних дисциплін, як книгознавство та бібліотекознавство [1—3].

Сьогодні наявні численні публікації з проблем бібліотечного читачезнавства, проведено сотні конфе-

ренцій та інших наукових заходів [4; 5]. Означені питання досліджували Б. Борович, С. Вальгард, Л. Дубровіна, О. Євтюхін, Т. Коваль, Г. Массовер, Т. Новальська, О. Онищенко, О. Потебня, Я. Ривлін, Ж. Романченко, О. Рубакін, Р. Семон, Н. Солонська, В. Таловов та ін.

Початок досліджень із бібліотечного читачезнавства в Україні припадає на 20—30-ті рр. минулого століття й пов'язаний з Українським науковим інститутом книгознавства (далі — УНІК), при якому діяли Кабінет по вивченню книги і читача, Секція соціології книги [6—8]. Термін "читачезнавство" ("читачівство", як його визначали тоді) був запроваджений в УНІК [6].

Вітчизняні науковці внесли вагомий вклад у становлення і розвиток цього напрямку, зокрема пропонують нове бачення й нові підходи до його концепції Л. Дубровіна [2], Т. Новальська [9; 10] та ін.

Т. Новальська порушує проблему бібліотечного читачезнавства, виокремлює його в самостійний напрям і визначає "як комплексну галузь спеціального бібліотекознавства, метою якого є дослідження історії, теорії, методики вивчення читачів бібліотек, факторів, що стимулюють читачькі інтереси різних соціальних груп, шляхів та засобів активізації читачької діяльності".

Нині чимало праць і з зарубіжного літературознавства, автори яких здебільшого мимохідь торкаються питання аналізу постаті закордонного читача. Проте сьогодні важко визначити хоча б одне дослідження (статтю, поготив — монографію чи дисертацію), автор якого аналізував феномен українського читача-іммігранта, його лектуру в контексті акмеології, книгознавства, журналістикознавства, бібліопсихології, бібліотерапії та інших міжнаукових і спеціальних історичних дисциплін, нових наукових напрямів, що дедалі більше розвиваються та поширюються, як-от еміграція [11].

Пропонуємо виділити як спеціальний (окремий) напрям українське зарубіжне читачезнавство. В його межах має досліджуватися читач-іммігрант як особа, котра належить до прошарку суспільства, що черпає інформацію з книжок і періодичних видань, преси незалежно від того, до якої інституції звертається за видавничою продукцією (в бібліотеку чи поза нею). Йдеться про вивчення читачької аудиторії іммігрантського середовища. Методику українського зарубіжного читачезнавства слід розробляти на підґрунті наявних наукових напрацювань, ідей і досвіду вітчизняних та іноземних науковців з бібліотечного читачезнавства, що дасть вельми цінні й, гадається, несподівані висновки.

Отже, у контексті імміграції — це не тільки наука про читача як представника публіки, що читає, тобто читачької аудиторії. Переселенець — іммігрант — член суспільства нової батьківщини — повноправний громадянин іншої країни. Читач-іммігрант постійно існує у форматі толерантного сусідства з іншими культурами.

У пропонованій статті порушуємо проблему вивчення кола читачів — адресатів журналів іммігрантської преси. Література, її бібліографічний опис розрахована на вельми широке, неоднорідне за інтелектуальними інтересами, політичними поглядами, суспільним, матеріальним станом, віком, статтю коло читачів української громади, людей з особливою психологією, які проживають поза межами історичної батьківщини. Йдеться про читача в іншій країні,

особу, що мешкає в іншому соціальному, емоційно-психологічному, мовному середовищі.

Принципова відмінність: для українського читача-іммігранта (перших трьох хвиль еміграції до Канади) була важлива не тільки місткість літератури, її художня цінність, а інформаційна характеристика: що видано, де, ким, коли тощо. Першопричина прагнення українського переселенця до середовища "серед книжок" — інформаційний голод, підтримка, хоча у такий "книжно-бібліографічний спосіб", контактів із колишньою батьківщиною.

Читач-іммігрант — особа, яка не хоче поривати зв'язку з рідним краєм, що був полишений не з власної волі, а через скрутні обставини, однак прагне відчувати себе невід'ємною ланкою, учасником комунікаційного процесу в своєму національному середовищі (в цьому разі — через книгу). Читач-іммігрант так само є об'єктом дослідження, як і соціальне середовище його побутування. Історія цього читача починається від часу появи на території чужої країни. Від цього моменту слід розпочинати історію читачезнавства українського зарубіжжя. З огляду на багатоплановість проблеми, для кожної країни то мають бути спеціальні розвідки.

Йдеться про кореляцію науки про читача, про кореляцію читачезнавства як науки, вивчення читача-українця, що постійно мешкає за кордоном, про визначення проблемного поля читачезнавства українського зарубіжжя.

До речі, читачезнавство українського зарубіжжя як складник вітчизняного читачезнавства в науці не розглядалося і авторка вперше порушує цю проблематику, що й становить актуальність дослідження. Її розв'язання потребує комплексного підходу, оскільки імміграція — явище світового масштабу й невіддільна прикмета сучасної цивілізації [12].

У статті розглянемо тільки один ракурс — задоволення духовних та інформаційних потреб українських іммігрантів як потенційних читачів української преси в Канаді (адресатів) у спосіб бібліографічного забезпечення виданнями, що видають представники переселенців. Хронологічні рамки дослідження — третя хвиля української еміграції, тобто, період після Другої світової війни. Цей час обрано не випадково, оскільки у канадське суспільство влилася значна кількість української інтелігенції, науковців та інших категорій освічених людей, котрі потребували належного забезпечення своїх духовних та інтелектуальних запитів.

Редакції періодичних видань і видавництва мають ефективну "трибуну" спілкування з передплатниками й читачами [13]. Видавнича площа як комунікаційний майданчик, що віддана під публікацію бібліографічних списків літератури (найрізноманітніші рубрики), дає змогу відбивати соціально-політичну та ідеологічну ситуацію у світі, численні питання людського існування через закарбоване на папері слово, призму друкованої продукції [14]. У такий спосіб віддзеркалюється громадянська й моральна позиція тих, хто їх складає, і тих, хто дає дозвіл на оприлюднення. Бібліографічні списки літератури в журналі — це своєрідний часопис у часопису, газета в журналі, інформаційний листок, форма пропагування продукції видавництва та видавничих організацій [14; 15].

Коли вдаємося до вислову "серед книжок", то насамперед звертаємося до відомих класичних праць М. Рубакіна (зокрема, тритомного анотованого бібліографічного довідника "Среди книг. Опыт обзора русских книжных богатств в связи с историей научно-философских и литературно-общественных идей: справочное пособие для самообразования и для систематизации и комплектования общеобразовательных библиотек, а также книжных магазинов"; "Этюды о русской читающей публике", "Письма к читателям о самообразовании", "Практика самообразования", "Что такое библиографическая психология", "Психология читателя и книги", "Работа библиотекаря с точки зрения библиопсихологии").

Видатний книгознавець, бібліотекознавець, бібліограф свого часу аналізував читацьку аудиторію Росії початку ХХ ст., хоч і різнобарвну за соціальним станом, але вже сформовану за духовними, інтелектуальними потребами, де "смаки більш чи менш здаються однаковими" [16, с. 66].

Утім, висновки М. Рубакіна [17] складно проектувати на українських читачів третьої хвилі еміграції, що пішла до Канади після закінчення Другої світової війни. Оцінка книги, що було важливо для вченого, відсувалася на другий план. Головний інтерес читацької аудиторії іммігрантів становили не художній інтерес, не читання як таке, а інформація про політику, ідеологію, соціальні питання, права людини, ситуацію у світі та Україні.

Читач, що поринає в коло "серед книжок", опиняється серед фактів-подій. Книги — "об'єктивна реальність, яка є носієм достовірних історичних фактів" [18, с. 63]. Кожна книга обов'язково відбиває певні факти, викладає їх чи спирається на них; сама є фактом, явищем життя.

За значущістю факти бувають важливі та незначні, втім, редакція, і в цьому полягає її професіоналізм, має розробляти стратегію, уявляти, припускати потреби аудиторії й наслідки публікацій у своєму виданні, передбачити так званий горизонт очікувань; будувати програму впливу на читача, його світогляд, художні уподобання й смаки.

Терміном "горизонт очікування" часто послуговуються літературознавці, соціологи та інші фахівці [19—22]. Читач взаємодіє з текстом — на це розраховує письменник чи вчений. У випадку з бібліографією — з бібліографічним описом, по суті, тим самим текстом, що містить у собі згорнуту інформацію, "закодоване" звернення бібліографа, редколегії до читача.

Завдячуючи бібліографічному опису книги, читач одержує відомості про місце видання, рік (тобто час, коли друкувалася книга), автора наукової праці, установу, де здійснювалося дослідження, відповідальних осіб, причетних до цієї розвідки (наукових редакторів та ін.), друкарню, в якій відбувався виробничий процес; обсяг книжки; уявлення про стан і творчі здобутки в науковому світі, досягнення в художній творчості тощо.

Бібліографію видань можна розглядати як факт, оскільки "фактом називають самі явища, речі і події; фактами вважають наші сприйняття речей та їх властивостей; нарешті, під фактом розуміють безперечні теоретичні положення, якими хочуть щось довести чи відкинути" [23].

Бібліографічне забезпечення є своєрідною систематизацією фактів. Бібліографія опиняється в змінному соціально-культурному полі й бібліографічний опис стає, по суті, документальним, історичним джерелом. Бібліографія набуває іншого функціонального значення, перебирає на себе роль комунікаційного засобу, що об'єднує читацьку аудиторію.

Перегорнімо сторінки історії. Так, у журналі "Україна" (Вінніпег, Манітоба, 1918) було виокремлено відділ "З царства книг" (аналогічно це — "серед книжок"), що містив інформацію про цікаві й "не легко доступні книги з різних (sic! — Н. С.) галузей людського знання", які "вносять нові й оригінальні погляди в скарбницю дотеперешніх людських відомостей". Упродовж року читачі часопису ознайомилися "з найбільшими сучасними творами людського духу", що певною мірою "заступають не одну цілу бібліотеку" ("Україна", 1918, с. 92).

Розглянемо ще один приклад: місячник Української богословської думки й культури, орган Українського наукового богословського товариства "Віра й культура" (50—60-ті роки минулого століття). Крім статей, "дзеркалом" подій у світі слугувала й рубрика "Серед книжок", котра виконувала функцію джерела фактичної інформації, адже містила відомості про бібліографічні списки літератури; каталоги видавництв, друкарень, видавничих установ, повідомлення про наукові заходи, нові видання, рецензії, презентації книжок, присвячені книзі тощо. За допомогою бібліографічного опису було відтворено об'єктивну ситуаційну картину навколишнього світу як факт, власне, модель цього світу — географію країн проживання українців, міст і містечок, українських установ тощо.

Зокрема, у 1953—1955 рр. це відбито (а то є красномовний спектр, який не потребує додаткових коментарів) у "Вірі й культурі"; у Вінніпезі видано такі наукові праці: Ю. Мулик-Луцик "Староцерковнослов'янська мова як мова релігійного культу" (УВАН); П. Ковалів "Українська мова та її становище серед інших слов'янських мов" (УВАН); Я. Рудницький "Бібліотека осередку української культури й освіти в Канаді, 1944—1954", "Слов'янський назовничий фольклор у Канаді", "Бібліотека читальні Просвіти у Вінніпегу", у співавторстві з Д. Сокульським — "Ukrainica Canadiana: список українських видань за 1954 рік"; І. Гончаренко "Як виховувати наших дітей"; Ф. Онуфрійчук "Квіти"; "Розстріляна муза. Сильвети" (збірник склав Я. Славутич).

З вихідних даних випливає, що плідно працювала УВАН — Українська вільна академія наук, яка переїхала з Німеччини до Канади; наукове товариство ім. Шевченка в Нью-Йорку видавало "Записки", збірники (зокрема, Філософської секції); побачила світ праця М. Грушевського "Історія України-Руси"; на цій ниві відзначилися Свято-Гихонівська духовна семінарія в Саут-Кейнані; українські видавництва: "Червона калина" (Нью-Йорк), "Перемога" (Буенос-Айрес); "Книгоспілка" та ін.

У місячнику представлено й праці ідеологічно-політичного спрямування: Д. Донцов "Московська отрута" (Буенос-Айрес : Перемога, 1954), "Рік 1918, Київ" (Торонто : Гомін України, 1954); О. Калиник "Що несе із собою комунізм. Документи про росій-

сько-комуністичний терор в Україні" (Мюнхен, 1954); П. Мірчук "Українська визвольна справа і українська еміграція" (Торонто, 1954); "СССР сьогодні і завтра : Труды конференции Института по изучению истории и культуры СССР, состоявшейся 15—17 августа 1953 г. в Мюнхене" (Мюнхен, 1953); В. Седуров "Десиденто-ведение в СССР" (Мюнхен, 1955); "Біла книга про чорні діла Кремля" (Т. 2); В. Артемов "Режим и охрана исправительно-трудовых лагерей МВД" (Мюнхен, Издание Института изучения истории и культуры СССР); С. Юнацький "Завзяття чи спокуса самовиправдання. Нариси з суспільного життя" (Париж : Видання Першої української друкарні у Франції); М. Стахів "Друга Советська Республіка в Україні. Нарис історії російської агресії і конституційного розвитку советської влади під час другої частинної окупації України (грудень 1918 — серпень 1919)" (Нью-Йорк : Вид. Науково-політичної бібліотеки Української вільної громади в Америці, 1957) та ін. Ця література, суворо заборонена свого часу в радянській країні, не втратила актуальності й значущості сьогодні, оскільки насичена фактами, що правдиво й неупереджено відбивають історичні події, тому становить інтерес не тільки для вітчизняних науковців, а й для пересічних читачів сучасної України. Більшість зазначених книг зберігається у фонді відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі — ВЗУ ІК НБУВ); частина з них ще потребує глибокої наукової атрибуції, яка дасть змогу заповнити численні прогалини в історії української еміграції.

Зі шпальт часопису "Віра й культура" читач довідується про новий творчий доробок Р. Бжеського, Т. Білича, П. Мірчука, В. Лопушанського, О. Оглобліна, Ю. Шереха, низка мистецтвознавчих досліджень — про Т. Шевченка-художника та ін.

В українському православному середовищі іммігрантів багатьох країн у 50—60-ті роки ХХ ст. активно видавали праці І. Власовського, зокрема "Нарис історії. Українська Православна Церква". Т. 1. Інформація про монографію. — 1955, Ч. 10 (22).

Редакція дотримувалася принципу об'єктивності й надавала читачеві право на власну думку. Приміром, в різних номерах інформувала про вихід у радянській Україні таких праць: І. К. Білодід "Питання розвитку мови української радянської художньої прози (переважно післявоєнного періоду 1945—1950)" (Київ : Вид-во АН УРСР, 1955); М. Ю. Брайчевський "Перший історик східнослов'янських народів. До 900-ліття з дня народження Нестора-літописця"; Л. А. Булаховський "Питання походження української мови" (Київ : Вид-во УАН, 1956); "Воссоединение Украины с Россией: документы и материалы". Т. 1 (Киев : Изд-во АН УССР, 1953); "Пам'ятки архітектури України. Креслення і фотографії" (Київ : Вид-во Укр. акад. архітектури, 1956); "Полтавсько-київський діалект — основа української національної мови : зб. ст." (Київ : Вид-во АН УРСР, 1954) та ін. Журнал сповіщає й про видання та перевидання творів Жозефа Бедье, Е. Бзикевича, М. Беяєва, Г. Вервеса, Марка Вовчка, М. Грушевського, В. Даля, О. Дея, М. Заборова, І. Калінецького, О. Кобилянської, О. Куніна, І. Ле, Г. Ломтева, Д. Мамина-Сибіряка, П. Мірчука, А. Міцкевича,

М. Некрасова, Л. Нідерле, О. Преображенського, М. Рильського, В. Січинського, Л. Соболева, В. Стефаніка, Лесі Українки, П. Усенка, Ф. Фортунатова, І. Франка, О. Федорович, Г. Флобера. У різних номерах місячника повідомлялося й про дослідження Я. Кися, М. Петровського, Олени Компан, В. Голубуцького, Б. Рибаківа та ін.; публікації начерків, заміток Я. Галана, твори І. Манжури, В. Півторадні, М. Кропивницького.

У підрубриках ("Красне письменство", "Література"; "Мовознавство"; "Історія") відбито науковий доробок російських колег: А. С. Орлов "Библиография русских надписей XI—XV вв." (щодо цієї високопрофесійної праці редакція не втрималася від коментаря, оскільки пам'ятки Київської Русі вчений відніс до московських); "Памятники права Киевского государства"; "Ученые записки Института славяноведения"; "История русского искусства"; М. М. Тихомиров "Древнерусские города"; М. В. Алпатов "Всеобщая история искусства"; М. В. Левченко "Очерки по истории русско-византийских отношений"; І. Крилов "Система освіти в Україні (1917—1930)"; О. Юрченко "Природа и философия федеративных форм"; Л. Булаховський "Нариси з загального шевченкознавства" та ін. Поінформовано про книжкову виставку, присвячену Генріху Гейне, розгорнута в Державній публічній бібліотеці УРСР; про виставку книжкової графіки, підготовлену київським видавництвом "Радянська школа".

З рубрики "Серед книг" ("Віра й культура"), читач дізнається й про видання творів М. Куліша; С. Чикаленка ("Спогади"), В. Підмогильного ("Місто"); Т. Осмацьки ("Із-під снігу"); Б. Лепкого, Є. Маланюка, В. Січинського, Ю. Яновського. Привертає увагу повідомлення про творчий вечір М. Зерова в Мельбурні. У Ч. 10 (22) за 1955 р. — повідомлення про обговорення в Київському університеті перекладу "Фауста" Гете, який українською мовою здійснив М. Лукаш, а також про вихід у світ таких праць: "Дерев'яні церкви в Україні" (Торонто), К. Вагілевич "Український буквар" (Детройт); О. С. Брик "Мої життєві студії" (Вінніпег). Подано інформацію, що Секція поширення української книги в м. Ванкувері (Канада) за останній рік зібрала й передала до бібліотек університетів та публічних, міських книгозбірень 410 видань (Ч. 11 (23)). — С. 28—31). На сторінках часопису висвітлено й вихід у Буенос-Айресі у видавництві М. Денисюка твору Уласа Самчука "П'ять по двадцятій. Записка на бігу"; у Торонто — повісті Ольги Чудасій "Мак" (вид-во "Гомін України"), а в Мюнхені — "Енциклопедія українознавства". Словникова частина (Зощ. 4) ("Віра й культура", Ч. 2 (26)); у Мельбурні — дослідження архієпископа Сильвестра "Іван Якович Франко". У Вінніпезі УВАН видала "Матеріали до українсько-канадської фольклористики й діалектології" Я. Рудницького, в яких учений аналізує матеріали-перекази, спогади про місцевості й місцеві назви, народні оповідання, сміховинки, пісні про Канаду, народні пісні, подає вїмки зі збірки Й. Дзьобка.

Зі шпальт "Віри й культури" читачі дізнавалися, зокрема, що 1956 р. побачили світ твори: Д. Чижевського "Історія української літератури від початків до доби реалізму"; С. Килимника "Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Т. 1 Зимовий цикл"; С. Запорожця "Соціально-побутові проб-

леми" (Ч. 9); у Нью-Йорку УВАН надрукувала доволі велику за обсягом книгу С. Петлюри "Статті, листи, документи" (480 с.), а НТШ — працю П. Зайцева "Життя Тараса Шевченка"; "Історію русів" (ред. і вступ. слово О. Оглобліна, переклад В. Давиденка) (Ч. 10—11). Становить інтерес інформація про виставку тогочасної української книжкової графіки в Торонто; про рідкісне видання творів М. Коцюбинського в Швеції (Стокгольм, 1918 р.): оповідання "На віру" та "Дорогою ціною", які шведською переклав А. Іенсон.

До уваги читачів "Віри й культури" запропоновано й огляди журналів: "Вісті" (видання Українського технічного інституту, Нью-Йорк); "Новий журнал" (Нью-Йорк); "Пороги: література, культура, мистецтво, наука" (Буенос-Айрес); радянських — "Дніпро", "Вітчизна", "Вісник Української академії наук"; "Вопросы философии", мюнхенського "Вестника Института по изучению истории и культуры СССР" (приміром, привертає увагу стаття Б. Жука "Пожары в Киеве 1941 года" (як більшовики знесли в повітря Києво-Печерську лавру); інформація про ліквідацію церков в Іркутській області), "Исторический архив", "Література в школі", "Мистецтво", "Наука і життя", "Славяне" (редакція коментувала: "Усе попереджене"). І хоча публікації просякнуті агітаційними гаслами та комуністичною ідеологією, вони надають уявлення про діяльність радянських учених.

За видавництвами можна простежити географію розміщення української діаспори у світі: Аргентина (видавництво Миколи Денисюка); Австралія (Головний Франківський комітет при СУОА, що виконував функції й видавничої організації), Буенос-Айрес, Ванкувер, Вінніпег, Детройт, Мельбурн, Мюнхен, Нью-Йорк, Торонто тощо.

Власний оригінальний спосіб залучення українського іммігранта до кола "серед книжок" мав універсальний ілюстрований місячник "Нові дні" (головний редактор — П. Волиняк). Для прикладу розглянемо номер за липень—серпень 1965 р. У формі закликів чергуються рубрики: "Маємо такі дитячі видання"; "Придбайте собі цю книжку!" (приміром, П. Малай "Чайка"); "Замовляйте нові цінні й цікаві книжки"; "Гарний подарунок дітям" (про дитячий журнал "Соняшник"); "Уже появився надзвичайно цінний твір проф. К. Кононенка "Україна і Росія. Соціально-економічні підстави української національної ідеї 1917—1960"; "Купіть ці книжки" (О. Курило "Уваги до сучасної української літературної мови" та "Новий обрій", альманах, присвячений 10-річчю масового українського поселення в Австралії); "Вийшла з друку книга..."; "До відома наших читачів у Нью-Йорку"; "До всіх наших читачів" (повідомлення про вихід "Букваря", що побачив світ десятим виданням. Рубрика "Рецензії" (приміром, "Партійний роман (Леонід Первомайський. "Дикий мед" (Державне видавництво художньої літератури, Київ, 1964); В. Сварога "Природа і поет" на твори Ол. Неприцького-Грановського; збірки: "Гімни сонцю", "Іскри віри", "Осінні узорі" (США, 1953—58); на поезії М. Мандрики "Сонцевіт"; повідомлялося про вихід шкільних підручників; повісті Ярослави Острук "Родина Гольдів". Окремо підрубрика: "Шкільні підручники", де умі-

щено відомості про "Граматику української мови", читанки "Барвінок", "Київ", "Лани", "Дніпро"; "Фізичну географію України" П. Волиняка. Третю сторінку обкладинки віддано каталогу книгарні фірми "Українська книга", яка, що зазначено, має на складі різну літературу українською мовою: художню, історичну, технічну, медичну, дитячу, шкільну та музичну. В цьому списку, до речі, є й видання, надруковані в тогочасній Україні, переважно у видавництві "Радянська школа"; автори книг — С. Чавдаров, А. Медушевський, О. Чалий, О. Діброва, Б. Воронцов та ін.

Розглянемо й інші варіанти рубрики "Серед книжок". Так, журнал "Нові дні" за грудень 1953 р. (№ 47) містить матеріал про виставку, влаштовану у пластовій домівці. У центрі експозиції — книги з приватної бібліотеки митр. Іларіона — копія збірника Святослава Ярославича (мабуть, ідеться про "Ізборник Святослава" 1073 р.), "Острозька Біблія" (1581). Виокремлено розділи: "Україніка" (матеріали про Україну різними мовами); "Перекладна література" (переклади з різних мов українською); "Українська література"; "Українська наука" (зокрема й видання УВАН); "Ілюстровані українські журнали"; "Жіночі журнали"; "Видання УПА"; "Журнали молодечих організацій"; "Дитяча і юнацька література" (К. Антонович Виставка української книги у Вінніпезі // Нові дні. — 1953. — № 47. — С. 30), а також рубрику "З нових видань". Редакція всіляко заохочувала читачів поринути в книжкову атмосферу: "Увага! Увага! Вже вийшли з друку і продаються такі книжки для дітей"; "Маємо на складі такі дитячі видання: ("Дві казочки", "Яйце-райце" і т. д.) (1953, № 42); "Вже вийшла з друку й продається читанка для 5-ї класи"; рубрика-гасло: "Вчителі, батьки. Священники: Вже вийшла з друку і продається нова книжка для шкіл і позашкільного навчання: Миролубний П. "Українська мова: письмові й граматичні вправи для початкових клас української школи", що є єдиним підручником з української мови для дітей".

Отже, в місячнику "Нові дні" тематику "серед книжок" розосереджено на різних шпальтах. Бібліографічні списки літератури, як і в часопису "Віра й культура", доволі помітні й розраховані насамперед на інтелектуальний прошарок української громади.

Для порівняння розглянемо кілька випусків вельми популярного в українській діаспорі Канади "Календаря "Українського Голосу" (видавництво "Тризуб") за 1953 р. Тему "серед книжок" редакція розкриває за допомогою рубрики "Читайте" (подано інформацію про найновіші видання "Українського голосу", Союзу українок Канади (наприклад, "Мистецькі скарби українських вишиванок" Савелії Стечишин).

Публікація О. Рослицької "Рідкісна україніка в Манітоському університеті" (Календар Українського Голосу. 1957, Тризуб, 1956, с. 55) розрахована на українських читачів-науковців. У статті простежено історію створення департаменту україніки в Манітоському університеті у Вінніпезі 1949 р. Навчання мало бути забезпечено відповідною літературою. Український відділ у слов'янській секції бібліотеки Манітоського університету в ті роки нараховував майже

2 тис. книжок, брошур і журналів та мав розділи: загальні праці; соціологія; релігія і філософія; мовознавство; література; історія і географія. Відзначимо також видання: "Пом'яник" (1484) (походить із Горденського монастиря); "Грамматика Руского язика" Якова Головацького (Львів, 1849) (sic! — *H. C.*); "Українська граматика" (видана А. Кримським, 1907); "Етнографічний збірник" (з 1898 р.); "Записки Наукового товариства імені Шевченка"; "Літературно-науковий збірник"; "Життя і Слово". На той час цієї літератури не було в інших бібліотеках Канади.

Редакція журналу повідомляла про книги, що вийшли друком у видавничій спілці "Тризуб" (Вінніпег, Манітоба) за 1951—1956 (с. 177). Це такі видання: Ольга Кобилянська "В неділю рано зілля копала", "Земля"; "Жайворонок" (збірник пісень з нотами для української молоді; зібрав і впорядкував М. Кумка); повісті Олени Звачайної "Селянська санаторія", "Миргородський ярмарок" (присвячений "мільйонам українців, що впали жертвами штучного голоду, організованого в Україні Москвою в 1932—33 рр."); твори І. Нечуя-Левицького "Хмари", "Причепи"; Тарасів "Кобзар" (т. 1—4); наукова розвідка В. Січинського "Український тризуб і прапор"; Д. Соловей "Голгота України Ч. 1: Московсько-большевицький окупаційний терор в УРСР між першою і другою світовою війною"); повість Б. Лепкого "Під тихий вечір"; А. Лотоцького "Езоп"; Г. Мальо "Без родини"; твори для дітей: оповідання А. Чайковського "З татарської неволі", "Одарка"; Б. Лепкого "Казка про Ксеню і дванадцять місяців"; читанка для четвертого року та позашкільного навчання "Рідне Слово" (упорядкував Л. Білецький); В. Гауф "Казки"; каталог книжок книгарні "Українського Голосу" тощо.

На вихідній шпальті календаря уміщено узагальнення: "Дім без книжки так, як хата без вікон!" і звернення: "Тому зробіть свій дім правдивим культурним українським домом. Без рідної книжки ніхто не в силі цього зробити. Ось книжки, які започаткують Вам найкращу бібліотеку, або доповнять ту, що Ви маєте в своїм домі". Нижче подано бібліографічний список літератури, до якого, зокрема, входили книги С. Русової "Наші визначні жінки"; Д. Дорошенка "Мої спомини про давнє минуле".

Можна навести чимало інших прикладів, однак і наявні свідчать про широту духовного світу канадських українців, динамічне життя діаспори, її коло інтелектуальних інтересів.

Книжкове середовище є тим потенційним притягальним засобом, що залучає українських іммігрантів в єдине етнічне комунікаційне поле, дає змогу зберегти національну культуру, її традиції й мову; позиціонувати себе українцем, перебуваючи в іншомовному оточенні; створює відчуття спільності між іммігрантами, між ними та історичною батьківщиною, зміцнює мікроклімат українства [5; 25].

Книжкове середовище — це віртуальна комунікаційна інституція. Оскільки сьогодні надано доступ до раніше заборонених видань (відкритий для користування фонд відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства НБУВ та інших бібліотек, що мають зібрання зарубіжної україніки), вітчизняні

дослідники й читачі не лише відкриють для себе ще одну сторінку складної історії власного народу, а й нарешті дізнаються про невідомі на батьківщині імена українських учених, митців, письменників, які десятиліттями пропагували національну культуру у світі й імена яких там добре знані та шановані. Є різноманітні наукові шляхи дослідження цього пласту й один із них — всебічне вивчення читача українського зарубіжжя та його лектури.

Українська читацька аудиторія Канади розосереджена по величезній території; хоча й збереглися осередки компактного проживання, угруповання переселенців існує в умовах іншомовного середовища, де в силу об'єктивних причин рідна мова дедалі більше зберігається тільки в сімейному колі [27].

Іммігранти хочуть зрозуміти, оцінити, осмислити новий світ, чуже життя, іншу ментальність, незвичне навколишнє середовище. Отже, індуктивність (мислення "від фактів", за М. Рубакіним) — головна характерна риса імміграційної української читацької аудиторії, контингенту переселенців і біженців. Це й визначало політику редакцій щодо пропагування книги, залучення до читання. За аналогією з рецептивною естетикою (широко застосовується в літературознавстві, інших гуманітарних науках), естетикою впливу наважимося для характеристики процесу надання редакціями журналів різноманітної бібліографічної інформації запропонувати такий термін, як "рецептивна бібліографія" — бібліографія впливу, бібліографія, що впливає на читача.

Джерелом для "рецептивної бібліографії" є "найсуттєвіше і найдорожче в людині — рідна українська книжка" [24, с. 62]. Л. Білецький зауважує, що "книжка — то є окуляри, великі окуляри, які розкривають людині очі на широкий світ, на життя й дають повну можливість пізнати все це і його зрозуміти" [24, с. 61].

Отже, в поле зору наукового дослідження потрапляє низка інших чинників, на відміну від вивчення читача конкретної бібліотеки певного регіону. Хоча є певні спільні моменти, слід порушувати питання про відмінний від книгознавчого та бібліотекознавчого міждисциплінарний симбіоз. А сегмент читачезнавства, що охоплює дослідження читачьких зацікавлень зарубіжного українства, перебуває в класичній площині полюсів "книга — читач" [28, с. 5; 29].

Сьогодні український читач-іммігрант змінився (питання його самоідентифікації); коло читання початку минулого століття різниться від сучасного, зазнав модифікацій проблемний та інформаційний простір "серед книжок" (традиційна й електронна книга); стали іншими механізми пропагування, інформування, перейшли на інший рівень можливості комунікаційних засобів, проте книга в цих процесах залишається головним ядром.

Список використаної літератури

1. Дубровіна Л. А. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського НАН України. — Київ : [б. в.], 2009. — 530 с.
2. Дубровіна Л. А. Новий погляд на бібліотечне читачезнавство / Л. А. Дубровіна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — Київ : ДАКККІМ, 2004. — С. 53—54.

3. *Зубрицька М.* Читач як теоретична категорія в культурологічному дискурсі ХХ сторіччя / М. Зубрицька // Вісн. Львів. ун-ту. Серія "Журналістика". — 2007. — Вип. 31. — С. 166—173.
4. *Новальська Т. В.* Вивчення читача в українському бібліотекознавстві (друга половина ХІХ — початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Новальська Тетяна Василівна. — Київ : [б. в.], 2007. — 39 с.
5. *Новальська Т.* Бібліотечне читачезнавство як складова бібліотекознавства / Т. Новальська // Вісн. Львів. ун-ту. Серія книгознавчих та бібліотечно-інф. технологій. — 2009. — Вип. 4. — С. 146—152.
6. *Ковальчук Г. І.* Український науковий інститут книгознавства (1922—1936) / Г. І. Ковальчук; ред.: В. І. Попик; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ : Академперіодика, 2015. — 684 с.
7. *Тимошенко І. В.* Діяльність Кабінету по вивченню книги і читача в УНІК (1926—1931) / І. В. Тимошенко // Бібл. вісн. — 1999. — № 2. — С. 17—20.
8. *Новальська Т.* УНІК — перша науково-дослідна установа з вивчення проблем українського читачезнавства / Т. Новальська // Бібл. вісн. — 2004. — № 1. — С. 36—39.
9. *Новальська Т.* Внесок українських науковців у становлення і розвиток читачезнавства (20-ті — початок 30-х років ХХ ст.) / Т. Новальська, І. Тимошенко // Бібл. вісн. — 2003. — № 4. — С. 18—22.
10. *Новальська Т.* Новий погляд на місце українського читачезнавства в системі суспільних наук / Т. Новальська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. — 2004. — Вип. 13. — С. 394—401.
11. *Солонська Н. Г.* Слов'янська емігрантологія та бібліографія першого українського поселення в Канаді / Н. Солонська // Матеріали Міжнар. наук. конф. "Глобалізація / європеїзація і розвиток нац. слов'ян. культур" (Київ, 24 трав. 2016 р.). — Київ, 2016. — С. 340—343.
12. *Солонська Н.* 125 років українській спільноті в Канаді / Н. Солонська // Солонська Н. Г., Борисович Г. О. Українська канадіана : анотований покажчик видань з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. — Київ : [б. в.], 2017. — С. 7—23.
13. *Таловов В. П.* Читателеведение и журналистика / В. П. Таловов // Вест. Моск. ун-та. Серія "Журналистика". — 1969. — № 3.
14. *Ильин И. П.* Между структурой и читателем: теор. аспекты коммуникативного изучения литературы // Теории, школы, концепции : (крит. анализ). Художественная рецепция и герменевтика. — Москва, 1985.
15. *Маркова В.* Методологічні засади вивчення книжкової комунікації / В. Маркова // Вісн. Кн. палати. — 2014. — № 2.
16. *Рубакин Н. А.* Избранное / Н. А. Рубакин. — Т. 2. — Москва : Книга, 1975. — 279 с.
17. *Рубакин Н. А.* Библиологическая психология / Н. А. Рубакин. — Москва : Триста, 2006. — 799 с.
18. *Богдашина О. М.* Джерелознавство історії України: теорія, методика, історія : посібник / О. М. Богдашина. — 2-ге вид., доп. та перероб. — Харків : Тарбут Лаам, 2005.
19. *Гадамер Х.-Г.* Истина и метод / пер. с нем.; общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова / Х.-Г. Гадамер. — Москва : Прогресс, 1988. — 704 с.
20. *Jauss H. R.* Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft / H. R. Jauss. — Konstanz, 1967.
21. *Jauss H. R.* Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik / H. R. Jauss. — Münch., 1977.
22. *Popper K. R.* Naturgesetze und Theoretische Systeme / K. R. Popper // Albert H. Theorie und Realitaet. — Tuebingen : Mohr., 1964. — P. 87—102.
23. *Копнин П. В.* Логика научного исследования / П. В. Копнин. — Москва : Наука, 1965.
24. *Білецький Л.* Книжка і світ / Л. Білецький // Календар "Українського голосу". — 1953. — № 34. — С. 61—64.
25. *Солонська Н. Г.* Слов'янська окремішність та акультурація перших українських переселенців до Канади / Н. Г. Солонська // Наук. пр. : науково-метод. журн. ЧНУ ім. Петра Могили. — Вип. 270. — Т. 282. Історія. — Миколаїв, 2016. — С. 27—31.
26. *Солонська Н. Г.* Книжкова комунікація українських іммігрантів у Канаді як засіб національного спілкування / Н. Г. Солонська // Консолідація українства в умовах внутрішніх трансформацій та зовнішніх загроз : зб. наук. пр. — Київ, 2016.
27. *Зубко Н. Н.* Книжкове середовище сім'ї як чинник формування читацьких зацікавлень дитини / Н. Н. Зубко, Н. В. Жмівка // Полігр. і вид. справа. — 2011. — № 1. — С. 58—70.
28. *Бородин В. С.* Дискурс о читателеведении. Нет ничего практичнее хорошей теории / В. С. Бородин. — Режим доступа: http://www.library.ru/1/sociolog/text/article.php?a_uid=335. — Загл. с экрана.
29. *Самарин А. Ю.* Читатель в России во второй половине XVIII века (по спискам подписчиков) / А. Ю. Самарин ; Моск. гос. ун-т печати. — Москва : МГУП, 2000. — 287 с.

Впервые в отечественной науке поднята проблема украинского зарубежного читателеведения, в котором должен быть исследован читатель-иммигрант (адресат), который черпает информацию из книг и периодических изданий, прессы независимо от источника получения издательской продукции (библиотека или внебиблиотечные институты). Акцентируется на необходимости разработки междисциплинарного статуса указанного научного направления, его методики; изучении читательской аудитории иммигрантской среды.

For the first time in domestic science the problem of Ukrainian foreign readership is violated, where the reader-immigrant (the addressee) should be investigated as a person belonging to a stratum of society, which derives information from books and periodicals, the press regardless of the institution to which he applies for obtaining a publishing product, a library, another institution. The problem of the necessity of developing the interdisciplinary status of the aforementioned scientific direction, its methods; study of the reader's audience of the immigrant environment.

Надійшла до редакції 14 червня 2018 року